

OCTAVIAN GOGA

ÎNCEPUTURI

Octavian Goga mi-a fost un prieten adevărat timp de patruzeci de ani. De la vârsta de 15 ani pe care o avea în 1898 — când eram în clasa V-a de liceu la Sibiu iar el în clasa a VII-a a aceluiași liceu —, și pînă la moartea lui în 1938¹, viața noastră, deși cu destule hiatusuri, a fost mereu împletită, alături unul de altul, completîndu-ne adeseori gîndurile și inițiativele, ajungînd uneori și la contradicții, chiar de intensitate destul de mare, caracteristice pentru vremurile în care am trăit.

L-am cunoscut la 1898, toamna. Eram la Sibiu, elev în clasa a V-a de liceu, adică nu elev, ci „student“ cum se spunea atunci elevilor cu începere din clasa a V-a, și locuiam într-un cartier mai lăturalnic al Sibiului, în actuala Piață a Armelor, într-o casă cu etaj care dădea cu ferestrele spre piațetă. Lîngă casa noastră era o căsuță mică din care vedeam, la diferite ore din zi, un tînăr mărunțel, slăbuț, blond, cu o lavalieră destul de semnificativă la gît, ieșind și mergînd spre oraș, fluierînd mereu.

Scenele acestea s-au repetat un timp oarecare. Tînărul mi se părea cam caraghios. Nu știam cine e, dar aveam impresia că este un flușturatic, care numai fluieră, de parcă toată lumea ar fi a lui.

În clasa mea era și un nou venit de la gimnaziul săsesc din Sebeș-Alba, care se înscrișese la liceul unguuresc fără să cunoască deloc limba maghiară. Era un băiat solid, serios, dar care devenise ridicol în clasă în primele săptămîni, deoarece nu putuse răspunde la nicio întrebare a profesorului. Cînd acesta îl întrebuse „de unde ești“, el răspunsese „în clasa a V-a“, la „în ce clasă ești“, își spusese numele. La început nu m-am legat de acest tînăr coleg; de la o vreme însă ne-am pomenit că, plecînd de la școală spre casă, mergeam în aceeași direcție. Am constatat curînd că era vecin cu mine și că avea nevoie de cineva

care să-l ajute la lecții pînă cînd va prinde și el limba maghiară, ca să se poată descurca singur. S-a atașat de mine și într-o zi îmi spuse:

— Sînt de la Sebeș, am făcut școala nemțească și nu știu ungurește; mi-e tare greu încă în școala ungurească; dacă ai vrea să fii așa de bun să facem lecțiile împreună, să-mi arăți și mie, mi-ai fi de mare ajutor.

Băiatul părăindu-mi foarte cumsecade, am acceptat fără greutate să-i fiu un fel de mentor. După cîteva zile îmi spuse că stă în aceeași cameră cu un băiat din Rășinari, pe care-l cheamă Octavian Goga. Nu auzisem pînă atunci de acest nume, am aflat însă îndată că era vorba de băiatul acela care mi se păruse caraghios, pe care îl vedeam plimbîndu-se prin fața casei noastre fluierînd.

— Este un băiat foarte „capațitat“, — era un cuvînt al vremii —; face și poezii foarte faine.

Am rămas încrenenit. Acest tînăr face poezii și încă foarte faine! Pentru mine, poetul era un trimis al cerului. Va să zică băiatul acesta face poezii! Extraordinar! Mi-am schimbat îndată părerea despre el.

A mers cît a mers așa și într-o zi colegul îmi spuse:

— Să știi că într-o zi o să mergem la mine acasă să te „recomînd“ lui Goga. Așa se vorbea pe vremuri. Eram emoționat și bucuros să fac cunoștință cu un poet. Și într-o duminică după amiază, după ce ne plimbasem cu amicul Traian Petrașcu — așa îl chema pe colegul respectiv, ajuns mai tîrziu medic la Tălmaci —, ne-am întors acasă, dar de data aceasta acasă la cei doi prieteni, care locuiau într-o cămăruță foarte mică, de vreo 6 cel mult 8 m.p. Lumină foarte slabă, spațiu foarte puțin, un singur pat în care dormeau amîndoi, o măsuță foarte simplă; dulap pentru haine nu exista; lucrurile de îmbrăcăminte, puține, atîrnau de niște cuie bătute în zid; și mai aveau două scaune. Atîta era tot mobilierul.

Am intrat cu oarecare sfială. Goga știa de la Petrașcu că o să aibă prilejul să cunoască pe cel care îi dădea ajutor la carte prietenului său. Cînd am intrat, îmi bătea puțin inima. Goga era la masă, cu o carte înainte. S-a întors către mine, adresîndu-mi-se: „Servus, Ghibule!“, ceea ce pentru mine a fost o revelație. Cum „servus“? El în clasa a VII-a, „septiman“, să fie „servus“ — deodată — cu un modest quintan? Și cu o privire colegială, de parcă ne-am cunoaște de cînd lumea?

Am dat mâna cu el, după care îmi spuse:

— Măi Ghibule, citeam ceva aici; scrisoarea lui Petöfi² către Arany János³. Ai citit-o?

Eu n-o citisem încă. Ea se citea abia în clasa a VII-a.

— Să v-o citesc atunci eu.

Și a citit acea foarte frumoasă scrisoare a tînărului poet maghiar adresată bătrînului poet Arany, conținînd idei admirabile, exprimate într-o formă perfectă, cu sentimente adînci. Cînd a terminat lectura, eram foarte emoționat și n-aș fi putut scoate nici un cuvînt. Adăugă, apoi:

— Ăsta-i poet, măi, Petöfi!

Despre Petöfi știam eu cîte ceva, căci pînă în clasa a V-a am avut prilejul să dau peste cîte o poezioară a lui, dar eram departe de a-l cunoaște.

Ne-a mai citit apoi încă ceva din Petöfi, nu mai țin min-te ce anume; ne-a întreținut un sfert de ceas cu versuri ale acestui mare poet, pentru care avea o mare admirație, justificată, desigur.

Pe masa lui mai era o cărticică de format mic dar de o anumită grosime și destul de masivă. Puse mâna pe ea și spuse:

— Uite, mă, altă carte aici. *Divina Comedie*, de Dante Alighieri. Ai auzit de el?

Eu n-auzisem pînă atunci nici despre Dante și nici despre *Divina Comedie*, dar am răspuns afirmativ, căci mi-era rușine să spun că n-am auzit.

— Uite, mă! Și începuse să citească din Cîntul 1, din traducerea ungurească a operei lui Dante, o traducere destul de bună, nu mai știu a cărui autor.

Goga era încă de atunci un lector admirabil. Știa să dea suflet cuvintelor și versurilor. A citit o pagină sau două de versuri, făcînd și comentarii, plimbîndu-ne prin *Divina Comedie*, pe care el o citise într-o oarecare măsură. Fiind orientat în materie, ne-a putut face o prezentare fascinantă a subiectului.

Acea zi de octombrie a anului 1898, în care l-am cunoscut pe Octavian Goga în tovărășia celor doi mari scriitori, unul maghiar și altul italian, a reprezentat pentru mine un moment în care mi s-au deschis noi orizonturi. Văzînd cît de frumos citește Goga poezia, m-am simțit îndemnat să pătrund și eu mai adînc în această minunată comoară a simțirii și a gîndirii omenești și să acord poeziei mai multă în-

țelegere decît aceea de pînă atunci, de a o învăța pe de rost ca s-o știu cînd mă întrebă la lecție.

Ne-am întîlnit apoi mai des. Era bucuros să ne citească din ceea ce îl înălța. Era un pasionat cititor și nimerea cărți fundamentale, în care se adîncea mai mult decît ne puteam adînci noi, ceilalți.

În toamna aceluia an a fost instalat noul mitropolit ortodox al Ardealului, Ioan Mețianu⁴. Cu acel prilej s-au organizat serbări mari, cu un program bogat, în cadrul căruia a fost și un concert condus de Gheorghe Dima⁵, marele muzician ardelean, după socoteala mea cel dintîi clasic al muzicii românești.

Nu fusesem niciodată pînă atunci la vreun concert. Auzisem de „conțerte“, cum li se spunea, dar n-aveam posibilități să mă duc să le ascult. Acum însă mi se părea că sînt dator să mă duc, să-l văd cu această ocazie pe mitropolit și să-l ascult pe Gheorghe Dima, despre care știam cîte ceva din Săliște, unde venea uneori să-și petreacă vacanța de vară,

Înainte de concert, l-am întreat pe Petrașcu:

— Voi nu mergeți la concert?

— Apoi, eu n-am bani.

Taxa era de 20 de creițari, o „pițulă de 20“, cum se spunea pe vremuri, o pițulă de argint; pentru un loc de stat în picioare, bineînțeles.

— Goga nu merge? am întreat.

— Nu știu, să-l întreb.

În absența mea, l-a întreat, iar Goga i-a răspuns că n-are bani. Cînd am auzit acest lucru, l-am rugat pe Petrașcu să-i spună că-i împrumut eu 20 de creițari. Deși eram departe de a fi un băiat de bani gata, aveam întotdeauna grijă să am de o parte o mică sumuliță cu care să pot face față unor întîmplări neprevăzute, astfel că aveam o „pițulă“ în plus peste ce îmi trebuia mie pentru intrare. Goga n-a primit însă oferta mea, nevrînd să facă nici un fel de datorie.

În ce mă privește, am fost la concert care mi-a procurat o extraordinară satisfacție, cu toate că nu avusem pînă atunci nici o școală muzicală. Am remarcat atunci — mă mir că am putut-o face la vîrsta aceea — un fapt, care mi-a rămas întipărit în minte: în programul concertului a fost și *Missa Solemnis* a lui Beethoven, în care era cu-

prins și crezul în limba latină, în forma lui catolică, cu purcederea Duhului sfânt și de la Tatăl și de la Fiul. La înscăunarea mitropolitului ortodox al Ardealului s-a cîntat crezul în forma latinească, apuseană. Un amănunt care astăzi este lipsit de importanță, dar care atunci a dat naștere la unele comentarii.

*

În perioada imediat următoare relațiile mele cu Goga au fost ocazionale; nu cutezam să mă apropiu prea mult de el, fiindcă luase în ochii mei înfățișarea unui om trimis din altă lume și care îmi impunea un respect deosebit, ce mă făcea să mă țin la distanță. Îl ascultam, îl admiram, îl iubeam, dar nu cutezam să fac prea mulți pași de apropiere cum se întîmplă în cazul prietenii obișnuite.

Din acea epocă voi scoate în evidență două momente care cred că trebuie să fie amintite, fiind caracteristice pentru Goga.

Primul. Elevii din cursul superior aveau o societate de lectură pusă sub patronajul marelui poet maghiar Mihail Vörösmarty⁶, unde se prezentau băieții cu lucrări, cu declamări, cu poezii proprii ș.a.m.d. La activitatea acestei societăți elevii români nu luau parte activă decît foarte rar; ei făceau act de prezență, ascultau și se mulțumeau să învețe ce puteau învăța acolo. Cei din clasa a V-a și a VI-a erau „membri extraordinari“, cei dintr-a VII-a și a VIII-a, „membri ordinari“. La un moment dat, președintele societății, s-a adresat lui Goga:

— Măi Goga, vino și tu cu ceva la lucrările noastre.

— Nu am cu ce veni, căci nu știu nimic.

— Cum nu știi nimic?

— Nu știu nimic.

— Ei bine, despre nimic să ne vorbești!

Lui Goga i s-a părut interesantă această propunere.

— Bine dacă vreți să vă vorbesc despre nimic, am să vă vorbesc.

Și a făcut o dizertație foarte interesantă pe care a citit-o: *Dizertație despre nimic*. N-aș putea să refac acum mai de aproape felul cum a tratat subiectul, dar îmi aduc aminte că pentru a arăta ce este „nimic“, a evocat un exemplu concret: o țevă mare de canalizare prin care se scurg apele în subsol, care este goală; cînd te uiți de la un capăt la ce-

lălalt, nu vezi nimic, iată nimicul cum se poate concretiza în vorbe.

Așa a participat Goga, mai mult în glumă, la societatea Vörösmarty, la care nu putea participa cu toată inima.

Al doilea moment:

Goga avea o voce frumoasă de tenor. Cînta adeseori între prieteni cîntări de tot felul și mai ales cîntece românești. Asta au aflat-o și colegii maghiari, așa că pentru serbarea școlară din 15 martie, serbare națională maghiară, Goga a fost desemnat să cînte un solo într-o piesă patriotică. Acesta a acceptat la început să apară în piesă și a învățat partea lui. Cîntam și eu în cor și-mi aduc aminte toată melodia, pe care Goga o cînta cu o dulceață și cu un farmec ispititor. Cuvintele spuneau cam așa: „O, dacă vreodată patria mă va chema să mă duc să lupt și să mor pentru ea, o voi face cu entuziasm“. La repetiții Goga a cîntat, dar cînd s-a apropiat serbarea el a renunțat să mai apară pe scenă cu cîntecul acesta național, prin care trebuia să facă jurămînt patriei că va muri pentru ea. Față de refuzul lui, respectivul punct s-a scos din program.

*

Cînd a ajuns în clasa a VIII-a, iar eu într-a VI-a, nu mai locuiam în aceeași casă. Eu mă mutasem, dar el nu se mutase din vechea lui cămăruță, strîmtă și întunecoasă. Mă duceam însă tot atît de des la Petrașcu. La un moment dat, am auzit că Goga pleacă la liceul românesc din Brașov, părăsind liceul maghiar din Sibiu în urma unui conflict pe care-l avusese cu profesorul de istoria Ungariei, pe nume Tompa Árpád. Acesta — un secui cam dintr-o bucată, dar nu dintr-o bucată prea bună —, era un mare patriot, iar ca profesor se manifestase ca un șovinist turbat. Lecțiile lui de istoria Ungariei erau lecții de un patriotism exaltat, care nouă, elevilor români, ne făcea o impresie tocmai contrară a ceea ce pe care el ar fi dorit să ne-o facă.

În clasa a VIII-a, în care era Goga, erau mulți elevi români, aproape jumătate, care nu erau prea entuziasmați de lecțiile patriotice ale profesorului; fără să se manifeste în vreun mod ostil, se vedea probabil pe ochii lor că nu urmăresc lecțiile cu prea mult interes. Observînd acest lucru la un moment dat, profesorul, indignat, s-a adresat lui Goga și lui I. Lupaș⁷, care stăteau în aceeași bancă, cu niște cuvinte tari:

— Vipere ce sînteți, nu vă interesează istoria patriei? Am să vă învăț eu minte!

Și, după cîte mi-au spus, ar fi luat ceasul pe care îl avea pe catedră și l-ar fi aruncat spre Goga. Un mod foarte neobișnuit de comportare din partea unui profesor.

Cei doi elevi care fuseseră ținta furiei profesorului s-au ridicat din bancă și, fără nici un cuvînt, au părăsit sala de clasă. După cum mi-au povestit, s-au dus întins la directorul școlii, au protestat împotriva amenințărilor și insultelor profesorului Tompa, și au cerut să li se restituie actele deoarece intenționează să părăsească imediat liceul și să plece la Brașov.

Directorul a fost foarte rău impresionat de această întîmplare. Lupaș fusese socotit tot timpul ca primul premiant al liceului. Deși Goga, ca elev, se situa pe la mijloc din cauză că își petrecea cea mai mare parte a timpului cu lecturi în afara lecțiilor, se știa că și el este un elev dintre cei distinși. Directorul își dădea seama că plecarea celor doi ar fi aruncat o umbră neplăcută asupra renumelui liceului. De aceea, a refuzat mai întîi să le înapoieze actele, asigurîndu-i că va aplană diferendul și că li se va da satisfacția cuvenită. Tinerii și-au menținut însă poziția fermă, față de care pînă la urmă directorul nu a mai avut ce face și le-a dat actele.

Goga și Lupaș, cărora li s-au adăugat încă doi elevi români care s-au solidarizat cu ei — au părăsit Sibiul cu un tren care pleca din gară pe înserat. Numeroși elevi din tot liceul, dar mai ales din cursul superior, care-i însoțiseră la gară, le-au făcut o manifestație minunată. După ce pelerinii s-au urcat în vagonul de clasa a III-a care avea să-i ducă la Brașov, au apărut la geam și au ținut scurte cuvîntări, în românește. În gară erau și mulți colegi unguri, care au ținut să-i petreacă, deoarece Goga era iubit și de aceștia, iar Lupaș foarte respectat, pentru că era un elev excepțional care-i îndruma și pe alții la carte. A fost o despărțire foarte duiosă, care a avut consecințe binefăcătoare pentru cei care părăsiseră liceul maghiar, fiindcă, la Brașov, într-o școală românească, cu duh românesc cu idealuri românești, ei au profitat foarte mult. Nu mai erau obligați să citească atît de multă literatură maghiară; citeau literatura românească, iar Goga a început să scrie poezii, mai des decît o făcuse pînă atunci.

În acea perioadă nu eram în corespondență cu Goga; relațiile noastre nu erau încă de așa natură încît să-mi scrie el de la Brașov ori să-i scriu eu lui de la Sibiu. Această lacună o completa Lupaș, care mă ținea la curent, prin cărți poștale mai mult decît prin scrisori, cu tot felul de lucruri din viața „studentească” de la Brașov. Nu trecea o săptămînă să nu primesc de la el cîte o carte poștală care îmi umplea sufletul de entuziasm pentru viața minunată pe care o duceau „studenții” de acolo.

În ultimele săptămîni ale anului 1899, o carte poștală de la Lupaș mă anunța:

„Dragă, să citești «Tribuna» — marea gazetă de pe vremuri de la Sibiu — numărul de Anul Nou. Vei găsi o poezie semnată cu «O» mare. Poezia este a lui Tavi — cum îi spuneau intimii lui Octavian Goga. S-o citești și s-o dai și altora s-o citească”.

Noi, elevii, citeam din cînd în cînd „Tribuna”. Deși era interzis să ajungă în miinile elevilor, noi ne-o procuram cumva. După cum se știe, lucrurile oprite sînt întotdeauna căutate și săvîrșite pe sub ascuns, cu mare entuziasm. Mi-am procurat deci imediat numărul respectiv, în care am fost fericit să găsesc în foileton, pe pagina a doua, poezia intitulată *In calumniatores*⁸. Era un fel de reflex la poezia lui Coșbuc de pe timpul Memorandului, cînd acesta a scris la adresa asupritorilor din Ardeal, poezia *In Opressores*. Coșbuc vorbise împotriva opresorilor. Goga vorbea, de data aceasta, în aceeași tonalitate ca și Coșbuc, împotriva calomniatorilor. Cine erau calomniatorii împotriva cărora se ridica Goga cu vehemență, în versuri care-l reaminteau pe Andrei Mureșianu și pe Coșbuc — căci nu îi era încă la acea vîrstă posibil altfel —, dar care se știau ridica uneori peste acelea ale înaintașilor, cu accente proprii și expresii originale? Erau cei din tabăra adversă, care, cînd s-a inițiat o colectă în vederea ridicării unei statui lui Avram Iancu, prin presa zilei l-au acoperit pe acesta cu calomniile, numindu-l „țilhar”, „bandit” etc. Campania respectivă⁹ l-a indignat atît de mult pe Goga, încît și-a vîrșat focul scriind această poezie și prelungind astfel în noul secol, ca o poruncă implacabilă, focul aprins în veacul al 18-lea de Inocențiu Micu, apoi de Horia și tovarășii săi, apoi — în secolul al 19-lea — de Bărnauțiu, Șaguna și Iancu, mai tîrziu de Dr. Ioan Rațiu și Vasile Lucaciu și, cu șase ani înainte, de G. Coșbuc.

Mai târziu poezia aceasta a fost uitată de mai toată lumea. Goga n-a reprodus-o nici în primul și nici în al doilea volum al său de poezii, socotind-o ca o operă de tinerețe, depășită ca formă de realizările sale ulterioare .

İată cîteva din versurile noului poet, stîngace, dar pline de dragostea de libertate pentru poporul său:

Ne stăpînesc străinii. Noi ascultăm de ei.
Purtăm tăcuți și-n pace azi jugul dușmănesc,
Însă din blînda turmă a pacinicilor miei
Răsar cete șiraguri, voinicii pui de lei,
Cînd morții din morminte barbar ni-i pîngăresc.
Pe unde azi s-aude tînguitor și jalnic
Horitul păcii: Doina, cu mersu-i legănat,
Gîndiți-vă că poate să șuiere năvalnic
Și strămoșescul tulnic, îngrozitorul crainic,
Cu care dă alarma „poporul împărat“.
Aduce-vă-ți aminte de scurtele clipite
Cînd răsplătea poporul de veacuri amărit,
Cînd ziduri păcătoase erau jos prăbușite
Și se scăldau cu fală a cailor copite
În sîngele vost' negru și searbăd și urît . . .

Am înregistrat atunci cu mare satisfacție această manifestare a prietenului meu, mîndru că mă puteam socoti și eu apropiat de sufletul acela minunat.

Poezia lui Goga a făcut o impresie puternică mai ales în sufletul tineretului de la liceul maghiar din Sibiu. Sub influența ei, o mîna de băieți din clasa VI-a a acelui liceu, precum și de la școala normală românească și de la liceul săsesc, am înființat un cor clandestin, în patru voci, în care am învățat să cîntăm *Deșteaptă-te Române*, *Haideți frați cu arma-n mîna*, *Învierea lui Ștefan cel Mare* și alte cîntece patriotice. Tot sub influența ei am plecat apoi și eu, în toamnă, la liceul românesc din Brașov.

*

Un alt moment din timpul „studentiei“ lui Goga de la Brașov. Suflet foarte sensibil în multe privințe, Goga era un sentimental, care nu rămînea rece la anumite manifestări ale vieții și căruia îi plăcea să fie cît de cît prezent și în societatea feminină. La Brașov era obiceiul că „studentii“ din clasa a VII-a și a VIII-a să urmeze în timpul ier-

nii un curs de dans, într-o sală separată a unui restaurant. La aceste cursuri participau și o serie de domnișoare din cea mai bună societate a Brașovului. Una dintre acele domnișoare, o copilă de vreo 15—16 ani, o blondină frumoasă și foarte vioaie, s-a amoretat de tânărul poet în așa măsură, încît credea că viața ei o să se împletească definitiv cu a acestui cîntăreț de versuri frumoase.

Nu se cunosc mai de aproape amănuntele privind aceste relațiuni. În tot cazul au fost relațiuni dintre cele mai curate și frumoase, care au trezit în copilă speranța că ea va fi odată soția lui Octavian Goga. După ce s-a terminat anul școlar la Brașov, Goga s-a întors însă acasă și a uitat de dragostea platonice ce-i încălzise sufletul un timp oarecare. Dar copila nu-l uita și îl bombarda mereu cu scrisori de dragoste. Goga nu mai știa ce să facă să scape de aceste scrisori, care-l plectiseau. La un moment dat, s-a hotărît să-i răspundă fetei, dar nu printr-o scrisoare trimisă cu poșta, ci printr-una publicată în revista „Familia“ și semnată „Octavian“. Nu apucase pînă atunci să iscălească în publicistică cu numele lui întreg. Era o scrisoare din care rețin următoarele versuri:

- Uite-ți spun, deschide-mi calea,
Te-am urît, ți-o spun pe față.
Te va mîngîia trecutul și bucată de viață
Ce ți-am dăruit-o ție, fără-un pic de judecată.
Rece te-aș dori, femeie, ca o marmoră de Paros . . .

și continua cu ideea că în locul guralivei care nu-și putea stăpîni gîndurile ar prefera o ființă coborîtă din cer ca simbolul mare al tăcerii. Se înțelege că biata fată, care era sigură de viitorul ei logodnic, cînd a citit scrisoarea în revistă a fost extrem de nenorocită; s-a dus la părinți și le-a spus că față de o asemenea rușine ea nu mai poate să rămînă în Brașov; ori se mută cu toții în alt oraș, ca să uite Brașovul, ori se prăpădește. Și părinții, impresionați de suferința fetei, s-au mutat la Făgăraș, unde ea s-a măritat mai tîrziu și a avut o frumoasă viață familială.

*

Cînd s-a terminat anul școlar, după clasa a VIII-a, pe la jumătatea lunii mai, cei doi prieteni, Goga și Lupaș s-au întors de la Brașov acasă la Rășinari și la Săliște, să se pre-